PRÁCE S ŽÁKOVSKOU DIVERZITOU: PLÁNOVANÉ A REALIZOVANÉ KURIKULUM UČITELSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

WORKING WITH STUDENT DIVERSITY: PLANNED AND REALIZED CURRICULA OF TEACHER EDUCATION

Kateřina Lojdová[1], **Jana Kratochvílová**[1] **a Kateřina Vlčková**[1]

[1] Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Příspěvek analyzuje plánované a realizované kurikulum pedagogických kurzů v přípravném učitelském vzdělávání ve vztahu k práci s žákovskou diverzitou. Analyzovány byly koncepční dokumenty, sylaby pedagogických předmětů, terénní poznámky z realizované výuky, rozhovory se studenty učitelství a deníky. Ukazuje se, že plánované kurikulum je konstruováno ve vícero diskurzech. Realizované kurikulum je adresováno mnoha tématy vnesenými vyučujícími. Studentské vstupy jsou méně časté, jelikož studenti žákovskou diverzitu většinou netematizují, jejich poznatky se zdají být fragmentované.

Klíčová slova: *kurikulum, žákovská diverzita, studenti učitelství*

Abstract

The paper presents an analysis of planned and realized curricula in pre-service teacher education with respect to student diversity in lower secondary education. Our data consisted in curricular documents, syllabi of courses in Education, field notes of lessons taught at university, interviews with pre-service teachers, and their diaries. The results show a variety of discourses in which the planned curriculum is constructed. The realized curriculum is addressed by multiple topics raised by the teachers. Student initiatives occurred rarely, as the pre-service teachers typically do not tend to problematize student diversity; their knowledge in this area seems to be fragmented.

Keywords: *curriculum, student diversity, pre-service teachers*

1 Úvod

Debata o výuce v různorodé třídě se stala v ČR znovu aktuální zavedením inkluzivního vzdělávání, které vedlo k uvědomění si narůstající žákovské diverzity v hlavním vzdělávacím proudu. Fenomén inkluzivního vzdělávání vstoupil i do vysokoškolské profesní přípravy budoucích učitelů a ovlivnil podobu všech forem kurikula. V tomto příspěvku odpovídáme na otázku, jaké je plánované a realizované kurikulum vybraných pedagogických disciplín v přípravném učitelském vzdělávání na univerzitě, a to z hlediska diskurzu o žákovské diverzitě a práce s ní?

2 Teorie

Žákovskou diverzitu lze nahlížet z několika hledisek: socio-kulturního, speciálních vzdělávacích potřeb či osobních charakteristik žáka (nadání, učební a zájmové preference, komunikační styl…). Přestože je téma žákovské diverzity považováno za důležité v pregraduální přípravě učitelů (OECD, 2010; Gay, 2002; Sapon-Shevin, 2010), není snadné určit, zda jsou učitelé efektivně připravováni na práci s různorodou třídou (King & Buttler, 2015). Náš příspěvek se zaměřuje na zkoumání jak konceptuální, tak i realizované podoby pregraduální přípravy studentů učitelství vzhledem k práci s žákovskou diverzitou.

3 Metodologie výzkumu

Zdrojem dat byly 3 koncepční dokumenty pedagogicko-psychologického modulu jako součásti učitelských studijních programů, sylaby 23 pedagogických předmětů, 26 pozorování výuky (13 terénních poznámek), rozhovory s 8 studenty učitelství druhého stupně ZŠ a 21 jejich reflektivních deníků.

Kurikulární dokumenty a sylaby byly analyzovány pomocí kvalitativní obsahové analýzy. Ostatní data byla otevřeně kódována. Analýza všech dat proběhla induktivně. Induktivní kódy z dat k plánovanému kurikulu představují diskurzy diverzity. Tyto diskursy jsou nadpředmětové. Induktivní kódy a z nich vzešlé kategorie z realizovaného kurikula reprezentují formy práce s diverzitou ve výuce. Metodou konstantního srovnávání (Glaser & Strauss, 1967) byly kontrastovány nejen úryvky v rámci kategorie, ale i mezi kategoriemi navzájem, a to jak u dat

z plánovaného, tak i realizovaného kurikula. Tím vznikaly jemnější sub-kódy, mezi nimi byly identifikovány vztahy.

4 Výsledky

Žákovská diverzita v kurikulu přípravného učitelského vzdělávání se objevuje v různých diskurzech, tématech a kontextech, a to implicitně a explicitně. V plánovaném kurikulu je tematizována v diskurzu pedagogicko-psychologickém, sociokulturním, speciálně-pedagogickém, didaktickém, diagnostickém, legislativním a diskurzu spolupráce v multidisciplinárním týmu.

V realizovaném kurikulu je žákovská diverzita silně a explicitně adresována mnoha tématy, která lze chápat jako součást diskursů plánovaného kurikula: zohledňováním konkrétních žákovských charakteristik (tempo, učební styl, zájmy, potřeby, výkon), individualizací hodnocení žáků, pestrostí organizačních forem výuky s ohledem na potřeby žáků, uváděním příkladů z praxe a strategiemi vyučujícího reprezentujícími implicitní pojetí diverzity (např. modelování).

5 Závěry a diskuse

Z výsledků vyplývá, že je téma žákovské diverzity v plánovaném kurikulu zakotveno v různých diskursech. Z hlediska realizovaného kurikula se díky studiu na VŠ studenti učitelství seznamují s dílčími poznatky ve vztahu k diverzitě. Nicméně se zdá, že tyto poznatky jsou diskutovány izolovaně spíše, než aby docházelo k jejich systematickému propojování. Sami studenti žákovskou diverzitu ve VŠ výuce většinou neproblematizují. Buď ji akceptují jako normu, a nemají tudíž potřebu se jí hlouběji zabývat, nebo mají obavy z otevírání některých témat. Dochází tak k upozadění žákovské diverzity ve studentských vstupech. Téma diverzity do kurikula však vnášejí vyučující.

Poděkování

Studie vznikla v rámci projektu GA ČR (19-06763S) Etnografie diverzity v pregraduální přípravě učitelů. Děkujeme za poskytnutou podporu.

6 Literatura

Gay, G. (2002). Preparing for culturally responsive teaching. *Journal of Teacher Education*, *53*(2), 106–116. https://doi.org/10.1177/0022487102053002003

Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research.* CA Sociology Press.

King, E., & Butler, B. R. (2015). Who cares about diversity? A preliminary investigation of diversity exposure in teacher preparation programs. *Multicultural Perspectives*, *17*(1), 46–52. https://doi.org/10.1080/15210960.2015.994436

OECD (2010). *Educating Teachers for Diversity: Meeting the Challenge.* OECD.

Sapon-Shevin, M. E. (2010). *Because we can change the world: A practical guide to building cooperative inclusive classroom communities.* Thousand Oaks.